

Majda Merše

Trubarjevi svetopisemski prevodi v slovenskem zvezku *Biblie Slavice*

Trubar's Translations of the Bible in the Slovenian Biblia Slavica

0 V okviru monumentalne mednarodne zbirke *Biblia Slavica*, namenjene izdaji faksimilov najstarejših slovanskih in baltskih biblijskih prevodov, je leta 2006 izšel tudi slovenski zvezek z najstarejšimi slovenskimi biblijskimi prevodi. Pred njim je v zbirki, ki so jo kmalu po drugi svetovni vojni zasnovali nekateri ugledni nemški slavisti (npr. Reinhold Olesch, Hans Rothe, Friedrich Scholz), izšlo več kot trideset zvezkov. Faksimilom, med katerimi je bilo tudi nekaj prvih natisov, so bili v posebnih zvezkih dodani tudi t. i. komentarji, ki so jih pisali različni strokovnjaki. Tudi slovenski zvezek faksimilov je s spremnimi komentarji izšel pri založbi Ferdinand Schöningh (Paderborn, München, Wien, Zürich).

0.1 Slovenski zvezek *Biblie Slavice* so uredili Jože Krašovec, ki je bil pobudnik in organizator izdaje, Hans Rothe, ki je hkrati nastopal tudi v vlogi urednika mednarodne zbirke, in Majda Merše, ki je ob pomoči Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani skrbela za zbiranje ohranjenih izvodov Trubarjevih in Dalmatinovih biblijskih prevodov in za pripravo celovitih, neokrnjenih besedil, kolikor mogoče tudi očiščenih motečih sledov minulih stoletij.

0.2 V slovenski zvezek je vključenih devet najstarejših slovenskih biblijskih prevodov od skupaj enajstih, ki so izšli v letih 1555 do 1582 oz. do mejnika, ki ga predstavlja izid Dalmatinove *Biblije* (1584). Pri končnem izboru, ki je dozoreval ob večstranskem strokovnem premisleku, pri katerem so sodelovali teologi in jezikoslovci, so bila upoštevana različna

merila, med njimi npr. nujnost vključitve prvega biblijskega prevoda, najcelovitejše izdaje ter težko dostopnih del, ki še niso doživela faksimilirane izdaje.

0.3 Šest najzgodnejših biblijskih prevodov, vključenih v slovenski zvezek *Biblie Slavice*, je Trubarjevih, od teh pet novozaveznih ter prevod Davidovega *Psaltra* kot edinega starozaveznega. Sledijo jim tri Dalmatinova dela: *JESVS SIRAH* (1575), *BIBLIE, TV IE, VSIGA SVETIGA PISMA PERVI DEIL* (1578) in *SALOMONOVE PRIPVVISTI* (1580).

1 Trubar se je takoj za prvima slovenskima knjigama (*Catechismus In der Windischbenn Sprach* in *Abecevarium vnd der klein Catechismus In der Windischen Sprach*, obe leta 1550) lotil zapovrstnega prevajanja novozaveznih knjig. Že leta 1555 je kot prvi slovenski svetopisemski prevod izšel *TA EVANGELI SVETIGA MATEVSHA*.

1.1 Z izbranimi odlomki iz Trubarjevih svetopisemskih prevodov, vključenih v slovenski zvezek *Biblie Slavice*, so okvirno predstavljene posamezne knjige, opozorjeno je na njihove tipične sestavine in zgradbo, neposredno ali posredno pa tudi na njihovo vsebinsko bogastvo in raznolikost.

– Z odlomkom iz Trubarjevega prevoda Matevževega evangelija, ki prikazuje začetek predgovora (BS 2006, 6), je z naslovnim zapisom opozorjeno na dejstvo, da je prevod namenjen »CERQVI Boshy tiga Slouenskiga Iefika«. Trubar na isti strani poudarja, da je prevod v slovenščino potreben, saj večina njegovih rojakov drugega jezika ne zna, v nadaljevanju pa, da je evangelij prevedel v jezik, ki ga uporabljajo Kranjci, hkrati pa ga lahko razumejo tudi prebivalci drugih pokrajin, in da se je pri izbiri besed trudil predvsem za razumljivost. Z jezikovno problematiko, zlasti z zapisovanjem glasov z latinskimi črkami, se ukvarja tudi v posebnem sporočilu (drugi odlomek), namenjenem rojakom. Nanje se obrača s kasneje večkrat ponovljenim nagovorom »Lubi Slouenci«. V besedilu, s katerim se zaključuje uvodni del knjige, Trubar znova spominja rojake, da se je z odločitvijo za prevajanje v slovenski jezik, za kar ni imel nobenega zgleda, lotil zares težke naloge.

– Tretji odlomek predstavlja naslovnico drugega Trubarjevega novozaveznega prevoda, ponatisnjena v *Biblii Slavici*. To je *TA DRVGI DEIL*

TIGA NOVIGA TESTAMENTA iz leta 1560.¹ Sestavni del naslova je tudi podatek o avtorju oz. prevajalcu – »Primožu Truberju, Krajncu« –, ki ga v prvih dveh knjigah iz leta 1550 in v izdaji Matevževega evangelija še ni, z navedbo v naslovu *Novega testamenta* (1557) pa se je že uvrstil med podatkovne stalnice.

– Četrti odlomek, prav tako iz dela *TA DRVGI DEIL TIGA NOVIGA TESTAMENTA* (1560), predstavlja Trubarjev način razlage ene izmed ključnih besed (beseda *postava*), uporabljenih v Pavlovem listu, namenjenem Rimljanom, in drugje. Podobne razlage je z namenom, da bi bilo Pavlovo besedilo pravilno razumljeno, dodal še besedam *greb*, *gnada*, *vera*, *pravica* (ob njej tudi pridevniku *pravičen* in zvezi *pravično storjenje*), *dub* in *meso*.

– S petim odlomkom je predstavljen začetek slovenskega predgovora,² ki uvaja Trubarjevo delo *SVETIGA PAVLA LYSTVVI, HTIM EFE-SERIEM, FILIPERIEM, COLOSSERIEM, TESSALONIHIERIEM, Timoteu, Titu inu Filemonu* iz leta 1567. V naslovu so posebej nagovorjeni *Krajnci* in *Sloveni*, za katere Trubar pri Bogu Očetu prosi milost, pravo vero in voljno trpljenje. Podobni nagovori se pojavljajo tudi na začetku slovenskih predgovorov oz. krajših sporočil v vlogi predgovorov, dodanih drugim Trubarjevim delom (npr. v *Ta Celi Pfallter Davidon* iz leta 1566, pa tudi posameznim knjigam *TIGA CELIGA NOVIGA TESTAMENTA* (1581–82)).

– Šesti odlomek predstavlja naslovnica celotnega Novega testamenta, ki je v dveh delih izšel v letih 1581–82 in je rezultat skoraj treh desetletij

¹ Prevod obsežnejšega *TIGA PERVIGA DEILA TIGA NOVIGA TESTAMENTA*, ki je izšel leta 1557, v slovenski zvezek *Biblie Slavice* ni bil vključen. Izpuščen je bil tudi *NOVIGA TESTAMENTA PVSLEDNI DEIL* iz leta 1577. Oba izpusta novozavezne vsebinske celovitosti nista okrnila, saj so vsa svetopisemska besedila sestavni del faksimila *TIGA CELIGA NOVIGA TESTAMENTA* (1581–82), vključenega v slovenski zvezek.

² Ta v večini Trubarjevih novozaveznih prevodov sledi nemškemu, ki ga uvaja standardno posvetilo. Nemški predgovor *TIGA DRVGIGA DEILA TIGA NOVIGA TESTAMENTA* (1560) se npr. začinja takole: *Gnädigster Herr König [...]* (BS 2006, 102). (A s preglasom je zapisan posodobljeno.)

Trubarjevih prevajalskih naporov. V naslovni zavis so vključeni podatki o zgradbi, vsebinskih enotah in o ponovni pregledanosti dela.³

– S sedmim odlomkom je predstavljena značilna zgradba posameznih poglavij: številki poglavja sledi kratka predstavitev vsebinskih enot poglavja, tej pa svetopisemsko besedilo.

– Z osmim in devetim odlomkom je posredno opozorjeno na zvrstno raznolikost besedil, zajetih v *TA CELI NOVI TESTAMENT*. Trubar je na začetek drugega dela Nove zaveze umestil tudi *TA SLOVENSKI KOLENDAR*,⁴ ki naj bi bil v pomoč pridigarjem. Naslovnica prinaša podrobne podatke o vsebini dela, ki sledi. Omenjeni so tudi verzi, ki svojsko bogatijo besedilno zvrstnost.⁵ Nanašajo se na napoved lepega vremena, na pojavljanje letnih časov v povezavi z godovi svetnikov in na nastop kvatrov.

– Z devetim odlomkom je predstavljeno Trubarjevo nekoliko bolj čustveno sporočilo, namenjeno rojakom. V njem se v starosti štiriinšedemdeset let od njih poslavlja. Naštevava svoja dotlej natisnjena dela, s katerimi je želel ljudi spodbuditi k Bogu všečnemu življenju, ki je edina pot k zveličanju. Na srečo njegovo slovo ni bilo dokončno, saj se je po zaključku prevajanja novozaveznih knjig znova lotil že v petdesetih letih začetege prevoda obsežne Lutrove *Hišne postile* (Rajhman 1982). Dela mu ni uspelo povsem dokončati. Umril je 28. junija 1586. leta. Tridelna *Hišna postila* je po zaslugi Andreja Savinca in sina Felicijana, ki sta besedilo pregledala (Rajhman 1982), izšla leta 1595.

– Predzadnja odlomka (deseti in enajsti) predstavljata naslovnico in značilno ureditev poglavij Trubarjevega prevoda dela *Ta Celi Pfalter Davidou*

³ Medsebojna primerjava Trubarjevih novozaveznih prevodov (npr. trikrat natisnjene Matevževega evangelija) je pokazala tudi na (razvojno) jezikovno spreminjanje. Med ustaljene tipe zamenjav se npr. uvršča nadomeščanje besed tujega izvora z domačimi sopomenkami, manj znanih poimenovanj z bolj uveljavljenimi itd. (Merše 1990) Rezultate večvrstnih primerjav izdaj Matevževega evangelija iz let 1555 in 1582 (npr. glede rabe velikih in malih črk, napak, glasoslovnih korektur in leksikalnih razlik) je objavil tudi Rothe (2006, 67–96).

⁴ Prvič je bil natisnjen že leta 1557.

⁵ Gre za verze (ločeni so s pokončno črto): *Na Vezher erdezhe Nebu | Pomeni Vreme bo lipu | Sueti Clemen Symo daie | Petrou stol spomlat ifgane | Sueti Vrban ta Leitnye | Sueti Iernei Ieffenye | Po Lucij, po Vinkushtih | Po Vpelnici, Malih Crysbih | Vfelei na to peruo Sredo. | Vjake Quatre femkai gredo* (BS 2006, 485).

(1566) kot edinega njegovega starozaveznega prevoda. Značilne sestavine posameznih poglavij so: naslovna oštevilčenost, ležeče tiskani vsebinski povzetek, krajša opredelitev psalma glede na vsebino oz. način izvedbe, latinski podnaslov, besedilo psalma.

– Zadnji, dvanajsti odlomek predstavlja lesorezni portret Trubarja. Umeščen je na konec prvega dela *TIGA CELIGA NOVIGA TESTAMENTA*.

Okrajšava

BS 2006 *Biblia Slavica*. Serie IV: Südslavische Bibeln, Band 3. Ferdinand Schöningh: Paderborn-München-Wien-Zürich, 2006.

Reference

- Krašovec, Jože; Merše, Majda; Rothe, Hans, ur.** 2006. *Biblia Slavica*. Serie IV: Südslavische Bibeln, Band 3: Matthäus-Evangelium (1555); Paulus, Römerbrief (1560); Paulus-Briefe (1561, 1567); Psalter (1566); Neues Testament (1581–1582) übersetzt von Primož Trubar; Jesus Sirach (1575); Pentateuch (1578); Proverbia (1580) übersetzt von Jurij Dalmatin. Ferdinand Schöningh: Paderborn-München-Wien-Zürich.
- Krašovec, Jože; Merše, Majda; Rothe, Hans, ur.** 2006. *Biblia Slavica*. Serie IV: Südslavische Bibeln, Band 3,2: Kommentare. Matthäus-Evangelium (1555); Paulus, Römerbrief (1560); Paulus-Briefe (1561, 1567); Psalter (1566); Neues Testament (1581–1582) übersetzt von Primož Trubar; Jesus Sirach (1575); Pentateuch (1578); Proverbia (1580) übersetzt von Jurij Dalmatin. Ferdinand Schöningh: Paderborn-München-Wien-Zürich.
- Merše, Majda.** 1990. Jezikovne spremembe v Trubarjevih prevodih Nove zaveze. V: *Razprave II. razreda – Dissertationes classis II (XIII)*, 163–179. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Razred za filološke in literarne vede.
- Rajhman, Jože.** 1982. Trubar, Primož (1508–1586). *Slovenski biografski leksikon: 13. zv. Trubar – Vodaine*, 206–225. Alfonz Gspan, Jože Munda in Fran Petreč, ur. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Rothe, Hans.** 2006. Das Matthäus-Evangelium. Materialien zu den Redaktionen von 1555 und 1582 sowie zu den Quellen. V: *Biblia Slavica. Slovenische Übersetzungen 1555–1582. Kommentare*, 67–96. Jože Krašovec, Majda Merše, Hans Rothe, ur. Ferdinand Schöningh: Paderborn-München-Wien-Zürich.